

בית המדרש הווירטואלי (V.B.M) ע"ש ישראל קושיצקי שלייד ישיבת הר עציון שיעורים בדרכיה: אישה והלכה

דרכיה: אישה והלכה

צוות דרכיה, לורי נוביק

- לחצו כאן כדי לראות גרסה מעודכנת של השיעור עם כלי למידה נוספים באתר דרכיה.
- הרשמו כאן לניוזלטר כדי לקבל עוד עדכונים ותכנים ממיזם דרכיה.
- נשמח לקבל הערות והארות כאן.

מבוא

אילו יתרונות יש בעיסוק של נשים בספרות ההלכה? הקדמה למיזם דרכיה.

מאת לורי נוביק | עריכה: הרב עזרא ביק, אילנה אלצפן, ושיינע גולדברג

תרגום בעברית: רחל וינשטיין | עריכה בעברית: חניטל אופן ועדיה בלנק

'דרכיה' מתמקדת בחינוך הלכתי, תוך הצגת מגוון פרספקטיבות. מספר מאמרים, כולל הנוכחי, מתמקדים יותר ברעיונות ונוקטים עמדה. אנו מקווים שתמצאו אותו מלמד ומעורר מחשבה.

השפעה דתית

איך מעבירים מסורת יהודית? האם עלינו להדגיש את הפן השכלי או את הפן החוויתי?

פסוק הפתיחה במשלי מצביע על ההורים כמחנכים העיקריים של ילדיהם:

משלי א', יח

שמע בני מוסר אביך ואל תטש תורת אִמְךָ.

מהו מוסר האב ומהי תורת האם? האם מדובר במונחים נרדפים בעלי משמעות זהה, או שמא 'מוסר' הוא ערך שאותו מקבלים דווקא מהאב, ואילו 'תורה' היא ערך אחר שאותו מקבלים דווקא מהאם? במדרש משלי מופיעה פרשנות שלפיה 'מוסר האב' ו'תורת האם' מקבילים לשני חלקי התורה שניתנו בסיני - תורה שבכתב ותורה שבעל פה:

מדרש משלי פרשה א סימן ח

דבר אחר: "שמע בני מוסר אביך" – זו תורה שבכתב, "ואל תטוש תורת אמך" – כל מה שנתפרש לך בסיני מפי הגבורה.

חלקי התורה נמשלו כאן להוראת אב ואם בהתאמה. המדרש אינו מבאר מדוע האב הוא זה שאחראי להעביר דווקא את התורה שבכתב ומדוע האם מופקדת דווקא על העברת התורה שבעל פה. הרב יוסף דב סולובייצ'יק מבאר זאת על ידי הרחבת משמעות המושגים תורה שבכתב ותורה שבעל פה.

לפי ביאורו, בכלל 'תורה שבכתב' כלולים הרעיונות והמסרים שעלו על הכתב, ואילו ה'תורה שבעל פה' כוללת את המסרים החווייתיים שאינם יכולים להצטמצם ולהיות מוגדרים על ידי כבלי המילים הכתובות. שתי מערכות מסרים אלו הן שני נתיבים שונים המשלימים זה את זה, שבהם מועברת התורה לאורך הדורות. בהספדו למחותנתו הרבנית רבקה טברסקי (המכונה הטעלנער רעבעצען) מבאר זאת הרב סולובייצ'יק בהרחבה:

הרב יוסף דב הלוי סולובייצ'יק, 'לזכר הטעלנער רעבעצען' עמ' 76-77

האב מלמד את בנו תורה מחשבתית ומעשית. המסורת האבהית הינה אינטלקטואלית-מוסרית. בשל כך היא מכונה מוסר, מילה הנושאת עמה קונוטציה של גבולות ומסגרת... מהי התורה שמעבירה האם? ... היהדות אינה מתבטאת רק בהישמעות פורמלית לכללים, אלא גם בחוויה חיה. היא [אמי] לימדה אותי שיש למצוות טעם ריח וחמימות. למדתי ממנה את הלימוד החשוב ביותר בחיים – לחוש את נוכחות ה' יתברך ואת תחושת ידו הנחה בעדינות על כתפי השברירית.

נמצא אם כן ש'מוסר האב' הוא לימוד התורה האינטלקטואלי הנמסר מאב לבני משפחתו, ולעומת זאת דרך 'תורת האם' לומדים לחוות את נועם התורה ואת נוכחות הקב"ה. החשיפה לשתי פנים אלו שבתורה ראשיתה בבית.

האם צורות העברת המסורת הן בהכרח בעלות אופי מגדרי?
הרב סולוביצ'יק אינו מותיר את החלוקה בין מוסר האב לתורת האם כחלוקה מגדרית דיכוטומית. לדוגמה, הוא מתאר את סמיכת ידי משה על יהושע בדומה לתיאורו של האב והאם הארכטיפיים:

הגרי"ד סולובייצ'יק, שיעורים לזכר אבא מרי חלק א עמ' 228

משה העביר ליהושע שתי מסורת. האחת, מסורת לימוד התורה, הלמדנות. המסורת השנייה, ההוד, הייתה חווייתית. אפשר ללמוד את מסכת שבת כולה מבלי להבין שבת מהי. על מנת להבין את השבת באמת צריך לחוות שבת בבית יהודי.

התורה שהעביר משה ליהושע כללה את שתי הבחינות, שכלית וחווייתית.

במקום אחר מתאר הרב סולובייצ'יק את דמות ה'מלמד' שלימדו תורה בילדותו כמי שהקנה לו את 'תורת האם' החווייתית והטעימו מטעמה של תורה:¹

הרב יוסף דב סולובייצ'יק, מצוטט על ידי הרב אהרון רקפת – רוטקוף, הרב, כרך א ע"מ 149-150
הוא לימד אותי דבר שלא לימד אותי אף אדם אחר. אולי עם יוצא מן הכלל אחד, אמי... הוא לימד אותי איך לחיות יהדות, ולא רק לתרגל אותה.

מתיאורו של הרב סולובייצ'יק נראה שרוב מוריו, כולל אביו, נטעו בו את הכלים האינטלקטואליים של קניין התורה, ואותו מורה, הזכור לו לטובה במיוחד, היה זה שהחדיר בו תורה אחרת – הקרובה לתורת אם שקיבל מאימו בבית.

החלוקה של הרב סולובייצ'יק בין תפקידי האב והאם בהעברת התורה אמנם מגדירה באופן שונה את הדגשים האידיאליים בתפקידי האיש והאישה, אולי בעקבות ניסיונו האישי, אך הוא בפירוש אינו מקבע באופן מוחלט את חלוקת התפקידים. התורה מועברת בשני נתיבים וכל אחד יכול להעביר את תורתו בצורותיה השונות, גם איש וגם אישה.

האיש והאישה יכולים שניהם לשאוף להעביר אהבת תורה ותורת חיים עשירה בבית ומחוצה לו, בין אם הם הורים לילדים ובין אם לא. שניהם יכולים גם לפעול למען העברת צדדיה האינטלקטואליים של היהדות.

עם זאת, לאורך ההיסטוריה החיבור של האישה למצוות התרכז בבית ובתורת החיים שבו, ולכן נשים השפיעו השפעה עצומה דרך 'תורת אימך'.²

מסורת התנהגותית

מה הם המקורות המסורתיים של סמכות הלכתית?

בעבר קהילות מסורתיות היו מתקיימות במקום אחד במשך דורות רבים. כך התפתחו מסורות ומנהגים מושרשות היטב.

במאמר מכונן, מרחיב ומפרט בנו של הרב סולובייצ'יק,³ ד"ר חיים סולובייצ'יק, את החלוקה שחילק אביו⁴ בין שני מקורות סמכות הלכתיים בקהילה. ישנה מסורת הלכתית שיסודה בספרי ההלכה והיא

¹ דיון דומה מופיע בביקורת של לורנס קפלן על *Family Redeemed* שהופיע ב *Judaism* סתיו 2002 עמ' 491-499.

² לדוגמה, שלוש המצוות הידועות כמצוות של נשים, שקיומן על ידי נשים עדיף על פני קיומן על ידי גברים, הן מצוות הפרשת חלה, הדלקת נרות ונידה. מצוות אלו קשורות לבית. לעיון נוסף בנושא – המאמר באתר על חלה, נידה והדלקת הנר.

³ Haym Soloveitchik, "Rupture and Reconstruction: The Transformation of Contemporary Orthodoxy" *Tradition* 28:4 (Summer 1994).

⁴ גרי"ד סולובייצ'יק שיעורים לזכר אבא מרי א עמ' 228

מועברת על ידי לימוד הכתובים, וישנה מסורת התנהגותית, מימטית, הנלמדת על ידי חיקוי הסביבה. הוא מסביר איך בארצות אשכנז המנהג היה חלק בלתי נפרד מן ההלכה, והוראתו של המנהג נלקחה ברצינות לא פחותה מזו של הטקסט הכתוב:

ד"ר חיים סולובייצ'יק, "שבר ושיקום: התמורה באורתודוקסיה העכשווית" עמ' 65, 67, 71

דרך חיים אינה נלמדת אלא נספגת. העברתה מימטית, מוטמעת מן ההורים והחברים, נוצרת על ידי פעולות חוזרות הנצפות בבית וברחוב, בבית הכנסת ובבית הספר... זו לא תהיה הגזמה אם נאמר שקהילות אשכנז ראו את ההלכה כמתבטאת בשתי צורות. בקורפוס כתוב קנוני (התלמוד וספרי ההלכה), ובמעשים השולטים ביום יום. המנהג היה הנתון המתאמי של המערכת ההלכתית. במקרים רבים המילה הכתובה נקראת מחדש לאור המנהג המסורתי... המנהג הוא עוצמתי, אך עוצמתו האמיתית היא בלתי פורמלית. היא נובעת מכוחו של ההרגל לנטרל את ההשלכות של הידע הספרותי. כל מה שנלמד מן הספרים שסותר את הנהוג בפועל כנראה לא יכול להיות ממש נכון, כי אי אפשר שהדברים יהיו שונים מכפי שהם. ברגע שבלתי נתפסות זו נעלמת, מאבד המעשה מכוחו.

הלכה היא דרך חיים שאינה נסובה כולה סביב טקסט. בקונפליקט שבין טקסט למנהג, הטקסט אינו תמיד המנצח. הדרך שבה אנו נוהגים לקיים את ההלכה היא בעלת כוח המקביל להוראה ההלכתית הכתובה.

המסורות המשלימות, הכתובה וההתנהגותית, הבונות וקובעות את ההלכה, מקבילות ל'מוסר אביך' ו'תורת אמך'. הראשונה מביניהן פורמלית יותר והשנייה יותר חווייתית, שתיהן בעלות השפעה וסמכות.

נשים ו'מומחיות התנהגותית' מהו התפקיד שנשאו הנשים בהעברת ההלכה?

בעידן שבו נשים מעטות בלבד זכו לחינוך פורמלי, חיקוי וחינוך בלתי פורמלי היו הדרכים הנפוצות והעיקריות אשר בהן נשים למדו כיצד לקיים תורה ומצוות ולהעביר את המסורת. על ידי חיקוי רכשו הנשים מומחיות בהלכה מעשית התנהגותית.

המהרי"ל, מגדולי חכמי ימי הביניים, מעיד על כך בספרו 'שו"ת מהרי"ל":

שו"ת מהרי"ל החדשות צג

הנח להן לבנות ישראל, אם אינן נביאות הן, בנות נביאות הן. ומנעוריהן בקיאתן הן על פי אימותן והורתן.

המהרי"ל עושה שימוש בביטוי הלכתי נפוץ ("הנח להם לישראל, אם אינם נביאים הם – בני נביאים הם") ובעזרתו משווה את בקיאותן של הנשים בהלכה הנוהגת בפועל לנבואה.

קיום מצוות וביצוע מטלות הבית לפי ההלכה דורשים ידע הלכתי ומידת ביטחון. בחיי היום-יום ישנן החלטות רבות הדורשות ידע נרחב, והנשים המנהלות את משק הבית היו צריכות להכריע הכרעות הלכתיות באופן קבוע. להכרעות אלו נדרשת סמכות, אשר מושווית כאן לנבואה. סמכות זו נבעה מן המסורת ההתנהגותית שעברה מדור לדור בלמידה חיה.⁵

שתי מסורות ישנן: א) מסורת אחת המתייחסת כולה למסורת של לימוד... ב) מסורת מעשית של הנהגת כלל ישראל בקיום מצוות וזו מיוסדת על הפסוק "שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך" (דברים ל"ב, ז) Dr. Shaul Stampfer, 'How Jewish Society Adapted to Change in Male Female' ⁵ Relationships in 19th Early 20th Century Europe pp.73

למרות הדימוי המקובל, רוב השאלות ההלכתיות הוכרעו על ידי נשים ולא על ידי גברים. הנשים הן אלו ששמו לב שיש בעיה בתרגול, והן היו אלו שהכריעו האם לגשת לשאל או לא... באופן דומה, תחום טהרת המשפחה היה תחום נשי. שמירת שבת היה בפיקוח של נשים באותה מידה של הגברים מפני שהידע ההלכתי נודע מן חניכה ולא מספרים (יש לדעת שב'חדר' למדו חומש אך לעולם לא למדו הלכה), רוב הגברים, מלבד מעטים יחסית באליטה מלומדת, לא היו כשירים להכריע הלכה יותר מנשותיהם.

אחד התחומים שבהם נדרש ידע הלכתי רב הוא ניהול המטבח. לאורך רוב שנות ההיסטוריה האישה הייתה מנהלת המטבח, וכל אישה נשאה מסורת שלמדה מאימה על אופן שמירת כשרות. כאשר עלו שאלות היה עליה לקבל החלטות כיצד לנהוג, והאם ומתי להפנות את השאלה לרב.⁶

חכמי ישראל העריכו ידע נשי זה. בגמרא אף מסופר על מקרים מסוימים שבהם פנו החכמים לנשים על מנת ללמוד מהן מהו המנהג המקובל להלכה. אחת הדוגמאות לכך היא דברי רבינא אשר מזכיר את אימו בניסיון להכריע במחלוקת בין רב ורבי חייא בעניין בציעת הפת:

ברכות לט ע"ב

אמר רבינא: אמרה לי אם 'אבוך עביד כרבי חייא' [תרגום: אביך נהג כרבי חייא]

אימו של רבינא מעידה כיצד נהג בעלה. היא הבינה גם את ההשלכות ההלכתיות של המעשה שלו, כלומר כדעת איזו שיטה הוא נקט. היא העבירה תובנות אלו לבנה שסמך על דבריה.

האם סמכותן ההלכתית של הנשים קיבלה הכרה נרחבת יותר? התשובה היא שכן. ר"י הזקן, מבעלי התוספות, נותן מעמד פורמלי לסמכותן של הנשים בהעברת מסורת ההלכה:⁷

שו"ת ר"י הזקן סימן מו

אם אינם נביאות, בנות נביאים הם וגדולי הדור ויש לסמוך על המנהג.

אמירה זו מרחיקת לכת יותר מזו של המהרי"ל. ר"י הזקן מכיר במסורת שאותה שימרו נשות ישראל כבעלת אופי אמין, שאפשר לקבוע על פיו הלכה. לדבריו "יש לסמוך" להלכה על המסורת ההתנהגותית המועברת על ידי הנשים.⁸

כמורה הוראה, ר"י הזקן פוסק כי המעשה של הנשים מעיד על שמירת מסורת ההלכה, ועל כן יש בזה בחינה של מציאות המורה "הלכה למעשה". ישנן עדויות רבות של בעלי התוספות על הנהגות ומסורות אשר באופן מובהק נשמרו ונמסרו לרבים דווקא על ידי העולם הנשי. תופעה זו היא חלק מתפיסה שלמה ששלטה בארצות אלו של העצמת ערך המנהג. ניתן לחקור מגמות אלו, אולם עיקר המסר אשר עולה מהן מגלה לנו כי נשים וגברים לקחו חלק בשני סוגי המסורת, ושוחחו ביחד ביחס לנהוג ההלכתי.

דמויות מופת

⁶ תיאור ציורי וחי של הסמכות ההלכתית של האישה במטבח הופיע בהערה 18 של המאמר של ד"ר סולוביץ'יק; החכמים יאמרו מה שיאמרו, אך האישה שבבית היא הקובעת. האישה היא שקבעה מתי להיוועץ בהם, והיא שנשאה בגאווה את המסורת של הנשים שקדמו לה.

ד"ר חיים סולוביץ'יק, שבר, הערה 18

המטבח המסורתי מהווה הדוגמא הטובה ביותר להשפעה המאזנת של המסורת, במיוחד היות והמסורת המימטית נמשכה שם הרבה לאחר שנאבדה ברוב הזירות האחרות בחיי היהדות. אילו עקרת הבית הממוצעת (בעלבוסטע) הייתה מתבשרת שמעשיה במטבח אינם עולים בקנה אחד עם דברי השולחן ערוך תגובתה הייתה "שטויות!" זלזלני. מולה היו עומדות האלטרנטיבות או שהיא, אימה וסבתה במשך עשרות שנים האכילו את משפחותיהן אוכל טרף, או שההלכה הכתובה שגויה, או בלשון יותר עדינה, הבנת ההלכה של משהו שגויה. מכיוון שהאפשרות הראשונה לא תעלה על הדעת, כנראה שהשנייה היא האמת לאמיתה. זה אומנם עלולה להציב בעיה בפני החכמים המלומדים, אך הבעיה שלהם ולא שלה. לשדל אותה לשנות ממנהגיה זו אינה אפשרות, ושום רב בעל ניסיון לא היה אפילו מנסה. יש ביטוי מקובל לעניין זה אצל מלומדים: "א-ידישע בעלבוסטע מקבלת הוראות מאימא שלה בלבד".

⁷ ציטוט זה מופיע בעבודת הדוקטורט של ביטחה הר שפי בהקשר דומה (ראה הפניה לקמן ב"לעיון נוסף"). היא מציגה דיון היסטורי ואקדמי מעמיק בנושא. במובנים רבים מסקנותיה מקבילות להקדמה זו, המשקפת חומר שלימדתי במשך כמה שנים, לפני שנחשפתי לעבודתה.

⁸ הסבר לדבריו ניתן למצוא בדיון בגמרא:

בבא בתרא קל ע"ב

מר סבר הלכה עדיפא, ומר סבר מעשה רב [עדיף]. תנו רבנן: אין למדין הלכה לא מפי למוד ולא מפי מעשה עד שיאמרו לו הלכה למעשה.

במקורות שהובאו לעיל, אנו נחשפים לשותפות הגברים והנשים בהעברת שני סוגי המסורות ההלכתיות – המסורת הלמדנית והמסורת ההתנהגותית.

שתי המסורות הללו חוברות יחד בקהילה ובמשפחה. נשאלת השאלה, האם יכולות להתגלם באישיות אחת שתי הדרכים הללו גם יחד?

בראשית המאה ה-17 בפולין אנו פוגשים דוגמא חיה לדמות שכללה את שתי המסורות גם יחד, 'מוסר אביר' ו'תורת אמך' – הרבנית ביילה פאלק, אשת רבי יהושע פאלק (מחבר הפירושים 'דרישה' ו'פרישה' על הטור, ו'ספר מאירת עיניים' [סמ"ע] על השולחן ערוך). בנה, רבי יוסף פאלק, כתב לאחר מותה הקדמה לפירושו של אביו על הטור, ובה הוא מקדיש מספר פסקאות לתיאור חי של אימו ושל הליכותיה:

דרישה ופרישה, הקדמת בן המחבר

האשה החשובה הגבירה הצנועה והחסידה והישרה הלא היא אמי מורתי הרבנית מרת ביילה... ראויה היא לחלוק לה כבוד ולהעלות על הספר קצת מעשיה הטובים להיות לנו לזכר לדורות ולמען ילמדון ממנה כל בנות ישראל... ולכבוד שבת עשתה כל מיני מטעמים ומעט נהנה מהם רק שלחה לעניים ולבני בית. וכל ימיה הן בימי החורף הן בימי הקיץ עמדה תמיד בזריזות קודם אור היום כמה שעות והרבית להתפלל בכוונה גדולה בתפילות ובתחנונים לפני המקום ברוך הוא. ובידה מפתח עזרת הנשים שהיתה ראשונה מבאי בית הכנסת ואחרונה שעה אחת או שתים אחר יציאת העם מבית הכנסת שהגמירה תפלותיה ותחנוניה. ואחר התפלה לא שם נפשה לשום דבר בטלה רק מחיל אל חיל עוסקת בתורה פרשה של ימי השבוע עם פירוש רש"י ושאר מפרשים כידוע לכל תלמיד אבי מורי ורבי ז"ל מאוכלי שלחנו שתמיד אשר היו פוטרין השלחן בדברי תורה היתה אוזרת כגבר חלציה במשא ומתן בדברי תורה ולפעמים אשר המציאה מדעתה איזה פשט מתוק מדבש נופת תטופנה שפתותיה ובפרט בדיני נשים ובהלכות נדה היתה בקיאה כמעט כאחד מבעלי הוראה.

בתיאור זה של הרבנית ביילה אפשר לראות שילוב של תורה, עבודה (תפילה) וגמילות חסדים. היא פותחת את שערי בית הכנסת בבוקר, לומדת תורה לשמה ומחלקת ממטעמי ביתה לנצרכים. תלמידי בעלה הנאספים לשמוע את דברי הרב המכובד ולשאת ולתת עמו בדברי תורה היו נחשפים בה בעת גם לדעותיה של הרבנית ביילה, אשר הייתה מתגלה כשותפה פעילה בדיון. את חידושי תורתה, שהייתה מחדשת מדעתה, מתאר בנה כ"מתוקים מדבש" ו"נופת תטופנה שפתותיה". הם כה מרשימים שהוא נזקק לתאר אותם כגבירים. כך הוא כותב איך אישה "צנועה חסודה וישרה" זו, בעיסוקה בתורה "היתה אוזרת כגבר חלציה".

לימוד התורה של הרבנית ביילה הגיע לשליטה אמיתית בתחומי ההלכה השייכים לנשים. בהמשך ההקדמה מביא הרב פאלק שני חידושים של אימו בהלכות הדלקת נרות. הוא מקבל את דבריה ואף פוסק אותם להלכה!⁹

הרבנית ביילה חיה ונושמת תורה, והתורה באה לידי ביטוי במחשבותיה ובמעשיה. לקראת שבת היא מכינה דברי תורה ומבשלת מטעמי תורה, ואת כולם היא מגישה בשולחן השבת. היא לומדת הלכות השייכות למצוות שבהן היא מחויבת, היא מקיימת מצוות אלו ומיישמת את הבנותיה המחודשות באותן מצוות. ההשלכות של דמות מופלאה זו מתמצות בכך שהידע התורני שלה מעשיר את תורת החיים שאותה היא מוסרת לדורות הבאים.

הנה לפנינו דמות שהיא דוגמא לשילוב בין לימוד ופיתוח ידע תורני למדני ובין העברת 'תורת אמך'.

אישיות זו היא אחת מתוך כמה דמויות נשיות היסטוריות המתוארות כנשים אשר זכו לגדול בתחום הידע התורני הלמדני בתקופה שבה לא היה הדבר קל, ובה בעת להעביר את 'תורת אמך'.

⁹ ביום טוב, בשונה משבת, מותר להדליק את הנרות לאחר כניסת החג. הרבנית ביילה סוברת שלמרות זאת ראוי להדליק את הנרות לפני כניסת החג, על מנת לשמר את אוירת קדושת החג. יוצא מן הכלל לעניין זה יהיה הדלקת נרות של יום טוב שני של גלויות, ליל יום שני של ראש השנה או יום טוב שחל במוצאי שבת. במקרים אלו יש איסור להכין את צרכי החג עד צאת הכוכבים. בנוסף, הרבנית ביילה סברה שבהדלקת נרות של יום טוב יש לברך לפני ההדלקה, בשונה מבהדלקת נרות שבת. באופן עקרוני הכלל הוא שהברכה צריכה להיות לפני קיום המצווה, 'עובר לעשייתן', דבר שאינו מתאפשר בהדלקת נרות שבת. שיטה זו נתקבלה בקהילות רבות וכך נהוג בהן עד היום.

עוד דוגמה בולטת לכך היא מרת פרוחה ששון, אשת עסקים ובעלת ידע תורני רחב ומעמיק, שחיה משלהי המאה ה-19 ועד למאה ה-20. רבנים רבים, בהם הבן איש חי, התכתבו עימה בנושאים תורניים ולמדנים, התכתבות שמלמדת על הידע הרחב שהרבנית הייתה מצויה בו. הרב הראשי יצחק אייזיק הרצוג אמר עליה שהייתה "מעין חי של תורה ויראת שמים"¹⁰. היא הקימה משפחה ותמכה במשפחות אחרות, בפליטים ובקהילות יהודיות הן בתפוצות והן בארץ.

נמצאנו למדים כי בנוסף על 'תורת החיים' המבוססת על ידע מעשי התנהגותי, קיימת גם האפשרות להעמיק ולהרחיב את הידע ההלכתי הלמדני, וכל זאת מבלי שהדברים יהיו סתירה. אדרבה, הלמדנות והידע ההתנהגותי מחזקים ומפרים זה את זה. הלימוד המעמיק של המצוות יכול להעצים את "הטעם, הריח והחמימות" של התורה הנשית שאותה מתאר הרב סולוביצ'יק.

דרכיה ומה היום?

לאורך השנים התפקיד העיקרי של נשים היה בהעברת המסורת ההתנהגותית, והוא בא לידי ביטוי הן במישור ההלכתי, בהדרכת בני הבית באופן קיום המצוות ופרטיהן, והן בחום הלב המתלווה לעשייתן. וכך נסמכה העברת המסורת דווקא על תורת האם – "אל תטוש תורת אמך".

החיים המודרניים הביאו להיחלשות סמכויות המסורת, הקהילה והבית. בימינו, המסורת איבדה מעוצמתה וההורים האצילו מסמכויותיהם והעבירו אותן למסגרות החינוכיות.

כך עבר מרכז הכובד מהמסורת ההתנהגותית הנלמדת בתוך המשפחה אל העולם הלמדני של הכתובים. בכל שאלה בהלכה ובשאר חכמות התורה אנו נושאים עינינו לספרים ולבקיאים בהם. לעיתים קרובות אנו מנסים לענות על שאלות הלכתיות בכוחות עצמנו על ידי עיון בספרים, ומוותרים על קבלת המענה מפי הורינו. קרנה של המסורת הכתובה עלתה על חשבון המסורת ההתנהגותית, וגם זו הכתובה נתונה תחת ביקורת תמידית.

ירידת קרנה של המסורת ההתנהגותית היא בעלת השפעה עצומה על הנשים דווקא, בהיותן אלו שהעבירו אותה באפקטיביות כה רבה. ככל שנחלשת המסורת ההתנהגותית וסמכותה בקהילות רבות, כך נחלש תפקידן וסמכותן של הנשים בהעברת המסורת ההלכתית.¹¹

המאבק בימינו על מקומה של האישה ביהדות קשור מאד לשינויים אלו. בקהילות רבות תפקידן המסורתי של הנשים התערער והן איבדו מסמכותן. לימוד עיוני מעמיק יכול להיות גורם משמעותי בבנייה מחודשת של תפקיד זה.

עתה, יותר מתמיד, יש חשיבות לידע עיוני על מנת לאפשר קיום, שימור והעברת ההלכה בצורה הטובה ביותר. ה'חפץ חיים' מסביר בהקדמה לספרו 'משנה ברורה' את החשיבות הגדולה של הבנת ההלכה:

משנה ברורה, הקדמה

כי אין הדין יכול להתישב היטב בדעת האדם כל זמן שאין יודעו בטעמו ונמוקו.

ה'משנה ברורה' מניח שאדם אינו יכול להבין את ההלכה ללא עיון בטעמיה ובנימוקיה. ללא לימוד זה הדברים אינם מתיישבים היטב בדעתו. בימינו, כאשר הלימוד הבלתי פורמלי שבו התמחתה האישה בעבר כבר אינו בשיאו, ישנה חשיבות יתרה לדבריו של המשנה ברורה. כיצד ניתן לצפות מאישה משכילה להרגיש שההלכה 'ושבת היטב בדעתה' ללא כלים להבנת ההלכה כראוי?

שיינע גולדברג, עורכת באתר דרכיה, מסבירה את חשיבות הלימוד העיוני:¹²

"מדוע אני מאמינה בנשים ובבתי מדרשיהן"

אישה שעסקה ברצינות בניתוח מקורות היסוד שלנו מסוגלת לדון בהן מבפנים, כבת בית... היא חשופה לתהליכי ההלכה המורכבים. כך מתפתח אצלה כבוד עמוק יותר למערכת ההלכתית. היא לומדת את כללי המשחק. היא מבדילה בין דאורייתא, דרבנן ומנהג. היא מבינה מתי ומדוע ישנה

¹⁰ אברהם בן יעקב, יהדות בבל בתפוצות, עמ' 301.

¹¹ למרות שהמסורת ההתנהגותית הייתה אצלם פחות מרכזית, גם גברים איבדו מומחיות התנהגותית מסויימת.
¹² Shayna Goldberg, "Why I Believe in Women and Their Batei Midrash", The Lehrhaus, 18/1/18

אפשרות לחרוג מן הכללים... אישה שלמדה נושא הלכתי לעומק מסוגלת להבין ולהעריך את הגישות השונות וכן את ההכרעות השונות למעשה שנתקבלו בקהילות השונות.

מפגש עם המקורות באופן ישיר ובלתי אמצעי חשוב מאוד לאישה שמוקד חייה הוא עבודת ה'. על מנת להבין באופן עמוק יותר את המקורות, את המסורת ואת נקודות המבט השונות הנובעות מלימודים יש לחבור יחד, לעבוד ולהעמיק את הבנת מסורת ישראל העשירה על חלקיה, העיוני והמעשי.

זוהי מטרת אתר דרכיה.

לעיון נוסף אודות הגישה של אתר דרכיה ללימוד הלכה.

להרחבה

1. בטחה הר שפי, "נשים בקיום מצוות בשנים 1050-1350 בין הלכה למנהג," עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית בירושלים, תשס"ב.
2. Soloveitchik, Haym, "Rupture and Reconstruction: The Transformation of Contemporary Orthodoxy" *Tradition* 28:4 (Summer 1994), pp. 64-130.
3. Soloveitchik, R. Joseph B., "A Tribute to the Rebbitzin of Talne" *Tradition* 17:2 (Spring 1978), pp. 73-83.
4. Stampfer, "How Jewish Society Adapted to Change in Male\Female Relationships in 19th\Early 20th Century Europe", in *Gender Relationships In Marriage and Out*, ed. Rivka Blau, New York: Yeshiva University Press, 2004, pp. 65-84. Available with log-in from yutorah.org